

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

14 decembrie 2016*

„Trimitere preliminară — Libera circulație a persoanelor — Egalitate de tratament — Avantaje sociale — Regulamentul (UE) nr. 492/2011 — Articolul 7 alineatul (2) — Ajutor financiar pentru studii superioare — Condiția ca studenții care nu locuiesc pe teritoriul statului membru în cauză să fie copiii unor lucrători care au fost salariați sau care și-au desfășurat activitatea profesională în acest stat membru o perioadă neîntreruptă de cel puțin cinci ani — Discriminare indirectă — Justificare — Obiectiv prin care se urmărește creșterea procentajului persoanelor rezidente titulare ale unei diplome de învățământ superior — Caracter adecvat — Proportionalitate”

În cauza C-238/15,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de tribunal administrativ (Luxembourg) (Tribunalul Administrativ, Luxemburg), prin decizia din 20 mai 2015, primită de Curte la 22 mai 2015, în procedura

Maria do Céu Bragança Linares Verruga,

Jacinto Manuel Sousa Verruga,

André Angelo Linares Verruga

împotriva

Ministre de l'Enseignement supérieur et de la Recherche,

CURTEA (Camera a doua),

compusă din domnul M. Ilešič, președinte de cameră, doamna A. Prechal, domnul A. Rosas (raportor), doamna C. Toader și domnul E. Jarašiūnas, judecători,

avocat general: domnul M. Wathelet,

grefier: domnul V. Tourrès, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 14 aprilie 2016,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru doamna Bragança Linares Verruga și alții, de G. Thomas și de L. Urbany, avocats;
- pentru guvernul luxemburghez, de D. Holderer, în calitate de agent, asistată de P. Kinsch, avocat;

* Limba de procedură: franceza.

- pentru guvernul danez, de M. Wolff și de C. Thorning, în calitate de agenți;
- pentru guvernul norvegian, de I. Jansen, de C. Anker și de M. Schei, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de M. Van Hoof, de M. Kellerbauer și de D. Martin, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 2 iunie 2016,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul (UE) nr. 492/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 5 aprilie 2011 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Uniunii (JO 2011, L 141, p. 1).
- 2 Această cerere a fost prezentată în cadrul unui litigiu între doamna Maria do Céu Bragança Linares Verruga, precum și domnii Jacinto Manuel Sousa Verruga și André Angelo Linares Verruga, pe de o parte, și ministre de l'Enseignement supérieur et de la Recherche (ministrul învățământului superior și al cercetării) (Luxemburg), pe de altă parte, în legătură cu refuzul acestuia din urmă de a-i acorda domnului Linares Verruga ajutorul financiar al statului pentru studii superioare.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO 1968, L 257, p. 2), astfel cum a fost modificat prin Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 (JO 2004, L 158, p. 77, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56, și rectificări în JO 2004, L 229, p. 35, și în JO 2005, L 197, p. 34) (denumit în continuare „Regulamentul nr. 1612/68”), a fost abrogat cu efect de la 16 iunie 2011 prin Regulamentul nr. 492/2011.
- 4 Potrivit articolului 41 al doilea paragraf din acest ultim regulament, trimiterile la Regulamentul nr. 1612/68 se interpretează ca trimiteri la Regulamentul nr. 492/2011.
- 5 Articolul 7 din acest ultim regulament, care a preluat cuprinsul articolului 7 din Regulamentul nr. 1612/68, prevede:

„(1) Lucrătorul resortisant al unui stat membru nu poate fi tratat diferit, pe teritoriul celorlalte state membre, față de lucrătorii naționali, pe criterii de cetățenie, în ceea ce privește condițiile de încadrare în muncă și de muncă și, în special, în ceea ce privește remunerarea, concedierea și, în cazul în care rămâne fără un loc de muncă, reintegrarea profesională și reangajarea.

(2) Acesta beneficiază de aceleași avantaje sociale și fiscale ca și lucrătorii naționali.

[...]”

- 6 Potrivit articolului 16 alineatul (1) prima teză din Directiva 2004/38, „[c]etățenii Uniunii care au avut reședința legală pe teritoriul statului membru gazdă în cursul unei perioade neîntrerupte de cinci ani dobândesc dreptul de ședere permanentă pe teritoriul acestuia”.

7 Articolul 24 din această directivă prevede:

„(1) Sub rezerva dispozițiilor speciale prevăzute expres de tratat și de dreptul derivat, orice cetățean al Uniunii care, în temeiul prezentei directive, are reședința pe teritoriul statului membru gazdă se bucură de egalitate de tratament în raport cu resortisanții statului membru respectiv în domeniul de aplicare al tratatului. Beneficiul acestui drept se extinde asupra membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru și care au dreptul de ședere sau dreptul de ședere permanentă.

(2) Prin derogare de la dispozițiile alineatului (1), statul membru gazdă nu este obligat să acorde dreptul la prestații de asistență socială în timpul primelor trei luni de ședere sau, după caz, în timpul perioadei mai lungi prevăzute la articolul 14 alineatul (4) litera (b) și nici nu este obligat ca, înainte de dobândirea dreptului de ședere permanentă, să acorde ajutoare pentru studii, inclusiv pentru formare profesională, constând în burse de studiu sau împrumuturi, unor persoane altele decât lucrătorii care desfășoară activități salariale sau independente, persoanelor care își mențin acest statut și membrilor familiilor acestora.”

Dreptul luxemburghez

8 Ajutorul financiar al statului pentru studii superioare este reglementat prin loi du 22 juin 2000 concernant l'aide financière de l'État pour études supérieures (Legea din 22 iunie 2000 privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare) (*Mémorial* A 2000, p. 1106, denumită în continuare „Legea privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare”), care a suferit mai multe modificări.

9 Acest ajutor financiar se acordă sub forma unei burse și a unui împrumut și poate fi solicitat indiferent de statul în care solicitantul intenționează să urmeze studiile superioare.

10 Ca urmare a modificărilor introduse prin articolul 1 punctul 2 din Legea din 26 iulie 2010 (*Mémorial* A 2010, p. 2040), articolul 2 din Legea privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare definea beneficiarii acestui ajutor în următorii termeni:

„Pot beneficia de ajutorul financiar al statului pentru studii superioare studenții admiși să urmeze studii superioare care îndeplinesc una dintre următoarele condiții:

- a) sunt resortisanți luxemburghezi sau membri ai familiei unui resortisant luxemburghez și au domiciliul în Marele Ducat al Luxemburgului sau
- b) sunt resortisanții altui stat membru al Uniunii Europene sau ai unuia dintre celelalte state părți la Acordul privind Spațiul Economic European [din 2 mai 1992 (JO 1994, L 1, p. 3, Ediție specială, 11/vol. 53, p. 4)] și ai Confederației Elvețiene și locuiesc, în conformitate cu capitolul 2 din Legea modificată din 29 august 2008 privind libera circulație a persoanelor și imigrația, în Marele Ducat al Luxemburgului în calitate de lucrători salariați, de lucrători care desfășoară o activitate independentă, de persoane care păstrează acest statut sau de membri ai familiei uneia dintre categoriile de persoane enumerate anterior sau au dobândit dreptul de ședere permanentă [...]

[...]”

11 Reglementarea aplicabilă la data faptelor din litigiul principal este cea care rezultă din modificarea Legii privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare prin Legea din 19 iulie 2013 (*Mémorial* A 2013, p. 3214) (denumită în continuare „Legea modificată din 22 iunie 2000”).

- 12 Articolul 2 bis din Legea modificată din 22 iunie 2000, astfel cum a fost introdus prin articolul 1 punctul 1 din Legea din 19 iulie 2013, prevede:

„Un student nerezident în Marele Ducat al Luxemburgului poate la rândul său să beneficieze de ajutor financiar pentru studii superioare, cu condiția să fie copilul unui lucrător salariat sau al unui lucrător independent care este resortisant luxemburghез ori care este resortisant al Uniunii Europene sau al unui alt stat parte la Acordul privind Spațiul Economic European sau al Confederației Elvețiene care este angajat sau care își desfășoară activitatea în Luxemburg și cu condiția ca lucrătorul respectiv să fi fost angajat sau să își fi desfășurat activitatea în Luxemburg o perioadă neîntreruptă de cel puțin cinci ani la data formulării cererii de ajutor financiar pentru studii superioare de către student. Activitatea desfășurată în Luxemburg trebuie să aibă o durată egală cu cel puțin jumătate din durata normală de muncă aplicabilă în întreprindere în temeiul legii sau al convenției colective de muncă, după caz, în vigoare. Lucrătorul independent trebuie să fie afiliat obligatoriu și în mod continuu în Marele Ducat al Luxemburgului în temeiul articolului 1 punctul 4 din Code de la sécurité sociale (Codul securității sociale) în perioada de cinci ani care precedă cererea de ajutor financiar pentru studii superioare.”

- 13 Ulterior, Legea modificată din 22 iunie 2000 a fost abrogată prin la loi du 24 juillet 2014 concernant l'aide financière de l'État pour études supérieures (Legea din 24 iulie 2014 privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare) (*Mémorial A* 2014, p. 2188), care nu era în vigoare la data faptelor din litigiul principal. În special, condiția încadrării în muncă a părintelui studentului nerezident o perioadă neîntreruptă de cinci ani la momentul formulării cererii de ajutor financiar a fost abandonată în favoarea condiției încadrării în muncă a părintelui studentului nerezident pe o durată de cel puțin cinci ani într-o perioadă de referință de șapte ani care să preceadă data formulării cererii pentru obținerea ajutorului financiar.

Litigiul principal și întrebarea preliminară

- 14 Domnul Linares Verruga, student la universitatea din Liège (Belgia), locuiește împreună cu părinții săi, doamna Bragança Linares Verruga și domnul Sousa Verruga, în Longwy (Franța). Doamna Bragança Linares Verruga desfășoară o activitate salariată în Luxemburg din data de 15 mai 2004, cu o singură întrerupere între 1 noiembrie 2011 și 15 ianuarie 2012. Domnul Sousa Verruga a desfășurat o activitate salariată în acest stat membru între 1 aprilie 2004 și 30 septembrie 2011, precum și între 4 decembrie 2013 și 6 ianuarie 2014. Întrucât a înființat, la data de 1 februarie 2014, o întreprindere în Luxemburg, el desfășoară o activitate independentă pe teritoriul acestui stat începând de la data menționată.
- 15 Domnul Linares Verruga a solicitat statului luxemburghез, în calitate de student, acordarea unui ajutor financiar pentru semestrul de iarnă al anului universitar 2013/2014, pentru studii superioare în vederea obținerii unei diplome.
- 16 Prin decizia din 28 noiembrie 2013, ministrul învățământului superior și al cercetării a respins această cerere de ajutor financiar pentru nerespectarea condițiilor prevăzute la articolul 2 bis din Legea modificată din 22 iunie 2000.
- 17 La 23 decembrie 2013, domnul Linares Verruga și părinții săi au formulat un recurs grațios împotriva acestei decizii. Prin decizia din 14 ianuarie 2014, ministrul învățământului superior și al cercetării a respins acest recurs.
- 18 Domnul Linares Verruga a solicitat de asemenea statului luxemburghез acordarea unui ajutor financiar pentru studii superioare pentru semestrul de vară al anului universitar 2013/2014. Prin decizia din 24 martie 2014, ministrul învățământului superior și al cercetării a respins această cerere de ajutor financiar pentru aceleași motive precum cele stabilite în decizia din 28 noiembrie 2013.

- 19 În aceste condiții, domnul Linares Veruga și părinții săi au sesizat, la 15 aprilie 2014, tribunal administrativ (Luxembourg) (Tribunalul Administrativ, Luxemburg) cu o acțiune având ca obiect modificarea sau anularea deciziei ministrului învățământului superior și al cercetării din 28 noiembrie 2013, a celei din 14 ianuarie 2014 și a celei din 24 martie 2014.
- 20 În fața acestei instanțe, domnul Linares Verruga și părinții săi susțin, cu titlu principal, că ajutorul financiar al statului pentru studii superioare constituie o prestație familială în sensul Regulamentului (CE) nr. 883/2004 al Parlamentului European și al Consiliului din 29 aprilie 2004 privind coordonarea sistemelor de securitate socială (JO 2004, L 166, p. 1, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 82, rectificare în JO 2004, L 200, p. 1), la care are dreptul orice lucrător. În subsidiar, ei arată că acest ajutor constituie un avantaj social, în sensul articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68, astfel încât acordarea acestuia este supusă principiului egalității de tratament enunțat la această dispoziție.
- 21 Guvernul luxemburghez arată că ajutorul menționat nu constituie o prestație familială în sensul Regulamentului nr. 883/2004 și contestă aplicabilitatea Regulamentului nr. 1612/68 în litigiul principal. Acest guvern arată de asemenea că calitatea de lucrător a unuia dintre părinții studentului care nu locuiește în Luxemburg nu este suficientă, în sine, pentru a-i conferi acestuia din urmă dreptul la ajutorul financiar al statului pentru studii superioare. În opinia guvernului menționat, Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), a permis legiuitorului național să subordoneze acordarea unui astfel de ajutor de respectarea condiției potrivit căreia lucrătorul frontalier trebuie să fi lucrat în statul membru în cauză o perioadă semnificativă. Or, în litigiul principal, soții Verruga nu ar îndeplini această condiție.
- 22 Tribunal administrativ (Tribunalul Administrativ) înlătură, în primul rând, argumentația domnului Linares Verruga și a părinților săi potrivit căreia ajutorul financiar al statului pentru studii superioare constituie o prestație familială în sensul Regulamentului nr. 883/2004. În această privință, el subliniază că regulamentul menționat se referă la prestațiile aferente contribuțiilor obligatorii ale lucrătorilor salariați și ale lucrătorilor care desfășoară activități independente și că o prestație intră în domeniul de aplicare al acestuia doar dacă acoperă un risc social. Or, tribunal administrativ (Tribunalul Administrativ) consideră că ajutorul financiar al statului pentru studii superioare nu are ca obiect acoperirea unui asemenea risc.
- 23 În opinia acestei instanțe, ajutorul financiar menționat nu poate fi considerat ca fiind contraprestația pentru suprimarea alocațiilor familiale pentru studenții cu vârsta de peste 18 ani. Prin faptul că a desemnat studenții ca beneficiari ai ajutorului financiar al statului pentru studii superioare, legiuitorul luxemburghez ar fi vrut să consacre conceptul „autonomia studentului”, și anume dreptul acestuia de a putea urma studiile superioare la alegerea sa, independent de situația financiară și de voința părinților săi, urmărind printre altele să încurajeze creșterea proporției persoanelor titulare ale unei diplome de învățământ superior în cadrul populației rezidente în Luxemburg. Tribunal administrativ (Tribunalul Administrativ) subliniază, în această privință, că ajutorul financiar al statului pentru studii superioare este supus doar unor condiții academice și că se acordă sub forma unei burse sau a unui împrumut al căror quantum variază doar în funcție de situația financiară și socială personală a studentului, precum și de taxele de înscriere pe care are obligația să le achite.
- 24 În ceea ce privește, în al doilea rând, argumentele domnului Linares Verruga și ale părinților săi întemeiate pe incompatibilitatea Legii modificate din 22 iunie 2000 cu Regulamentul nr. 1612/68, tribunal administrativ (Tribunalul Administrativ) consideră că, în măsura în care finanțarea studiilor acordată de un stat membru copiilor lucrătorilor constituie, pentru un lucrător migrant, un avantaj social în sensul articolului 7 alineatul (2) din acest regulament, dispoziția menționată este aplicabilă litigiului principal.
- 25 Această instanță arată, mai mult, că, în Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), Curtea a decis că condiția privind reședința prevăzută la articolul 2 litera b) din Legea privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare, astfel cum a fost modificată prin Legea

din 26 iulie 2000, constituie o discriminare indirectă pe motiv de cetățenie între persoanele care au reședința în Luxemburg și cele care, fără a avea reședința în acest stat membru, sunt copii ai unor lucrători frontaliери care desfășoară o activitate acolo.

- 26 În opinia tribunal administrativ (Tribunalul Administrativ), deși, în hotărârea menționată, Curtea a afirmat că legiuitorul luxemburghez putea să impună, pentru acordarea ajutorului în discuție, ca lucrătorul frontalier, părintele studentului, să fi muncit în Luxemburg o perioadă minimă determinată, Curtea nu a hotărât totuși că o astfel de cerință trebuie să constituie o condiție exclusivă și că o durată de muncă de cinci ani în acest stat membru trebuie să fie singurul criteriu admisibil. Dimpotrivă, în aceeași hotărâre, Curtea ar fi pus accentul pe caracterul prea exclusiv al unei norme care favorizează un singur criteriu în vederea evaluării gradului de legătură a lucrătorului frontalier cu societatea luxemburgheză, precum și pe relevanța și justificarea criteriilor care permit să se identifice o probabilitate rezonabilă ca studentul să se întoarcă în Luxemburg după finalizarea studiilor.
- 27 Tribunal administrativ (Tribunalul Administrativ) subliniază, în continuare, că acordarea ajutorului financiar al statului pentru studii superioare a fost refuzată domnului Linares Verruga ca urmare a unei întreruperi de două luni și jumătate în desfășurarea de către mama sa a unei activități salariate în Luxemburg, în pofida faptului că aceasta a desfășurat o astfel de activitate pe o durată globală de aproape opt ani, în timp ce un astfel de ajutor nu ar fi fost refuzat, în aceleași condiții, unui lucrător cu reședința în statul membru respectiv.
- 28 În aceste condiții, tribunal administrativ (Tribunalul Administrativ) ridică problema dacă condiția prevăzută la articolul 2 bis din Legea modificată din 22 iunie 2000 nu prezintă un caracter excesiv. El arată că o discriminare indirectă este, în principiu, interzisă, cu excepția cazului în care este justificată în mod obiectiv, cu alte cuvinte atunci când este de natură să asigure realizarea unui obiectiv legitim și nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea acestui obiectiv. În această privință, instanța menționată subliniază că guvernul luxemburghez invocă drept justificare necesitatea de a se asigura de faptul că există o legătură între lucrătorul frontalier și societatea luxemburgheză care permite să se prezume că, după ce a beneficiat de ajutorul statului pentru a-și finanța studiile, studentul, copil al unui asemenea lucrător, va reveni în Luxemburg pentru a pune cunoștințele pe care le-a dobândit în serviciul dezvoltării economiei acestui stat membru.
- 29 În opinia tribunal administrativ (Tribunalul Administrativ), guvernul luxemburghez are cunoștință despre caracterul excesiv și discriminatoriu al cerinței prevăzute la articolul 2 bis din Legea modificată din 22 iunie 2000, întrucât Legea din 24 iulie 2014 privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare a înlocuit condiția unei perioade de muncă neîntrerupte de cinci ani cu condiția unei durate totale de muncă de cinci ani într-o perioadă de referință de șapte ani, cu scopul de a permite luarea în considerare a întreruperilor activității de încadrare în muncă printre altele din cauza unor perioade de șomaj. Instanța menționată consideră, cu toate acestea, că, în pofida acestei schimbări a condițiilor de acordare a ajutorului respectiv, chestiunea compatibilității Legii modificate din 22 iunie 2000 cu Regulamentul nr. 1612/68 este încă de natură să influențeze soluția care urmează să fie dată în privința deciziilor ministrului învățământului superior și al cercetării în discuție în litigiul principal.
- 30 În aceste condiții, tribunal administrativ (Tribunalul Administrativ) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Condiția impusă studenților nerezidenți în Marele Ducat al Luxemburgului prin articolul 2 bis din Legea modificată din 22 iunie 2000, cu excluderea luării în considerare a oricărui alt criteriu de legătură, și anume de a fi copii de lucrători care au fost angajați sau care și-au desfășurat activitatea în Luxemburg pentru o perioadă neîntreruptă de cel puțin cinci ani la momentul formulării cererii de ajutor financiar, este justificată de considerațiile de politică în domeniul educației și de politică bugetară invocate de statul luxemburghez și este adecvată și, respectiv, proporțională în raport cu obiectivul vizat, care constă în a urmări încurajarea creșterii procentajului persoanelor care sunt titulare ale unei diplome de învățământ superior, urmărind totodată să garanteze că aceste persoane,

după ce au beneficiat de posibilitatea oferită de sistemul de ajutor în discuție de a le finanța studiile urmate, eventual în străinătate, se vor întoarce în Luxemburg pentru a pune cunoștințele pe care le vor dobândi astfel în serviciul dezvoltării economiei acestui stat membru?”

Cu privire la întrebarea preliminară

- 31 Prin intermediul întrebării formulate, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011 trebuie interpretat în sensul că se opune unei legislații a unui stat membru, precum cea în discuție în litigiul principal, care subordonează acordarea unui ajutor financiar pentru studii superioare studenților nerezidenți condiției ca cel puțin unul dintre părinții acestora să fi muncit în statul membru menționat o perioadă minimă și neîntreruptă de cinci ani în momentul formulării cererii de ajutor financiar, dar nu prevede o asemenea condiție în ceea ce privește studenții care au reședința pe teritoriul statului membru respectiv, în scopul încurajării creșterii proporției rezidenților titulari ai unei diplome de învățământ superior.

Observații introductive

- 32 În cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), Curtea a trebuit deja să examineze reglementarea luxemburgheză privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare, care la acea dată rezulta din Legea privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare, astfel cum a fost modificată prin Legea din 26 iulie 2010.
- 33 S-a solicitat, așadar, Curții să se pronunțe asupra compatibilității cu articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68 a unei reglementări naționale care subordona acordarea unui ajutor financiar pentru studii superioare unei condiții privind reședința studentului și instituția, astfel, o diferență de tratament între persoanele care au reședința în Luxemburg și cele care, fără a avea reședința în acest stat membru, sunt copiii unor lucrători frontalieri care desfășoară o activitate în statul membru menționat.
- 34 Curtea a hotărât că diferența de tratament care rezulta din faptul că studenților copii ai unor lucrători frontalieri le era impusă o condiție privind reședința constituia o discriminare indirectă pe motiv de cetățenie, în principiu interzisă, cu excepția cazului în care este justificată în mod obiectiv (a se vedea în acest sens Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 46).
- 35 În această privință, Curtea a considerat că condiția privind reședința prevăzută de Legea privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare, astfel cum a fost modificată prin Legea din 26 iulie 2010, era de natură să realizeze obiectivul de interes general recunoscut la nivelul Uniunii prin care se urmărește promovarea efectuării studiilor superioare și creșterea în mod semnificativ a procentajului titularilor unei diplome de învățământ superior care au reședința în Luxemburg (Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctele 53, 56 și 68).
- 36 În schimb, în cadrul analizei caracterului necesar al condiției privind reședința, Curtea a considerat că aceasta depășea ceea ce era necesar pentru atingerea obiectivului prin care se urmărește creșterea procentajului rezidenților titulari ai unei diplome de învățământ superior, în măsura în care împiedica luarea în calcul a altor elemente potențial reprezentative pentru gradul real de atașament al solicitantului ajutorului financiar respectiv față de societatea sau față de piața muncii statului membru în cauză, precum faptul că unul dintre părinți, care continuă să asigure întreținerea studentului, este un lucrător frontalier care are un loc de muncă permanent în acest stat membru și care a lucrat deja pentru o perioadă semnificativă pe teritoriul său (Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 83).

- 37 După pronunțarea Hotărârii din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), Legea din 19 iulie 2013 a modificat Legea privind ajutorul financiar al statului pentru studii superioare astfel încât să extindă beneficiul acestui ajutor la studenții care nu locuiesc în Luxemburg, cu condiția să fie copiii unor lucrători salariați sau independenți resortisanți luxemburghezi ori resortisanți ai Uniunii Europene angajați sau care își desfășoară activitatea în Luxemburg și ca lucrătorii respectivi să fi fost angajați sau să își fi desfășurat activitatea în Luxemburg o perioadă neîntreruptă de cel puțin cinci ani la data formulării de către student a cererii de ajutor financiar pentru studii superioare.
- 38 Pentru a răspunde la întrebarea adresată de instanța de trimitere, trebuie să se examineze dacă o reglementare precum cea care rezultă din această modificare constituie o eventuală discriminare și, în acest caz, dacă este justificată în mod obiectiv.

Cu privire la existența unei discriminări

- 39 Conform articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011, al cărui conținut este formulat în aceiași termeni precum cei ai articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68, lucrătorul resortisant al unui stat membru beneficiază, pe teritoriul celorlalte state membre, de aceleași avantaje sociale și fiscale ca lucrătorii naționali. De această dispoziție beneficiază, fără distincție, atât lucrătorii migranți care au reședința în statul membru gazdă, cât și lucrătorii frontalieri care, deși își desfășoară activitatea salariată în acest ultim stat membru, au reședința în alt stat membru (a se vedea în acest sens Hotărârea din 27 noiembrie 1997, Meints, C-57/96, EU:C:1997:564, punctul 50, precum și Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 37).
- 40 Rezultă dintr-o jurisprudență constantă că un ajutor acordat pentru întreținere și pentru formare în vederea urmării studiilor universitare atestate printr-o calificare profesională constituie un avantaj social pentru lucrătorul migrant, în sensul articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68 (Hotărârea din 14 iunie 2012, Comisia/Țările de Jos, C-542/09, EU:C:2012:346, punctul 34, precum și Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 38), de care copilul lucrătorului migrant poate el însuși să se prevaleze dacă, în temeiul dreptului național, acest ajutor este acordat direct studentului (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 februarie 1992, Bernini, C-3/90, EU:C:1992:89, punctul 26, Hotărârea din 14 iunie 2012, Comisia/Țările de Jos, C-542/09, EU:C:2012:346, punctul 48, precum și Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 40).
- 41 Principiul egalității de tratament înscris atât la articolul 45 TFUE, cât și la articolul 7 din Regulamentul nr. 1612/68 interzice nu numai discriminările directe, întemeiate pe cetățenie, ci și orice forme indirecte de discriminare care, prin aplicarea altor criterii de diferențiere, conduc, în fapt, la același rezultat (a se vedea Hotărârea din 13 aprilie 2010, Bressol și alții, C-73/08, EU:C:2010:181, punctul 40).
- 42 Legislația națională în discuție în litigiul principal subordonează acordarea unui ajutor financiar pentru studii superioare fie unei condiții privind reședința studentului pe teritoriul luxemburghез, fie, pentru studenții care nu au reședința pe acest teritoriu, condiției de a fi copiii unor lucrători care au fost angajați sau care și-au desfășurat activitatea în Luxemburg o perioadă neîntreruptă de cel puțin cinci ani la momentul formulării cererii de ajutor financiar. Chiar dacă se aplică fără distincție resortisanților luxemburghезi și resortisanților altor state membre, o astfel de condiție privind durata minimă și neîntreruptă de muncă nu este prevăzută pentru studenții care au reședința pe teritoriul luxemburghез.

- 43 O astfel de distincție întemeiată pe reședință este susceptibilă să producă efecte mai ales în detrimentul resortisanților altor state membre, în măsura în care nerezidenții sunt, cel mai adesea, persoane care nu au cetățenia statului respectiv (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 iunie 2012, Comisia/Țările de Jos, C-542/09, EU:C:2012:346, punctul 38, precum și Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 44).
- 44 Ea constituie, așadar, o discriminare indirectă pe motiv de cetățenie care nu ar putea fi admisă decât cu condiția să fie justificată în mod obiectiv. Pentru a fi justificată, ea trebuie să fie de natură să asigure realizarea unui obiectiv legitim și să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea acestui obiectiv.

Cu privire la existența unui obiectiv legitim

- 45 În observațiile sale scrise, guvernul luxemburghez susține că obiectivul urmărit prin Legea modificată din 22 iunie 2000 este identic cu obiectivul social care a fost invocat pentru justificarea legislației aplicabile în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411). Acest obiectiv urmărește creșterea în mod semnificativ în Luxemburg a proporției rezidenților titulari ai unei diplome de învățământ superior.
- 46 Or, la punctele 53 și 56 din Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), Curtea a considerat că obiectivul social invocat de guvernul luxemburghez pentru a justifica legislația aplicabilă în cauza în care s-a pronunțat această hotărâre și prin care se urmărește promovarea efectuării studiilor superioare este un obiectiv de interes general recunoscut la nivelul Uniunii. Astfel, o acțiune întreprinsă de un stat membru pentru a asigura un nivel ridicat de formare a populației sale rezidente urmărește un obiectiv legitim, susceptibil să justifice o discriminare indirectă pe motiv de cetățenie.
- 47 Rămâne de examinat dacă condiția unei durate de muncă neîntrerupte de cinci ani la momentul formulării cererii de acordare a bursei de studii este adecvată și necesară pentru atingerea obiectivului menționat.

Cu privire la caracterul adecvat al condiției privind durata minimă și neîntreruptă de muncă

- 48 Potrivit guvernului luxemburghez, la opinia căruia se realizează în esență guvernele danez și norvegian, condiția privind o durată de muncă minimă și neîntreruptă de cinci ani în Luxemburg urmărește să asigure că ajutoarele financiare revin doar studenților care întrețin cu societatea luxemburgheză o astfel de legătură încât există o probabilitate ridicată a unei instalări în Luxemburg și a unei integrări pe piața luxemburgheză a muncii la finalizarea studiilor superioare. Acest obiectiv ar fi atins în cazul în care părintele, lucrător frontalier, are un loc de muncă permanent în Luxemburg și a lucrat deja o perioadă semnificativă pe teritoriul său, întrucât acesta ar constitui un element reprezentativ al gradului real de atașament față de societatea sau față de piața muncii luxemburghize. Asemenea circumstanțe ar permite să se prezume că exemplul parental va fi de natură să influențeze, cu un grad de probabilitate suficient, alegerea carierei studentului.
- 49 Trebuie, în primul rând, să se amintească faptul că, potrivit unei jurisprudențe constante, în ceea ce privește lucrătorii migranți și frontaliери, faptul că au intrat pe piața muncii a unui stat membru creează, în principiu, legătura de integrare suficientă în societatea acestui stat care le permite să beneficieze pe teritoriul acestuia de principiul egalității de tratament în raport cu lucrătorii naționali în privința avantajelor sociale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 iunie 2012, Comisia/Țările de Jos, C-542/09, EU:C:2012:346, punctul 65, precum și Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 63).

- 50 Legătura de integrare rezultă în special din faptul că lucrătorii migranți contribuie la finanțarea politicilor sociale ale statului membru gazdă prin contribuțiile fiscale și sociale pe care le plătesc în acest stat, în temeiul activității salariate pe care o desfășoară. În consecință, aceștia trebuie să poată profita de ele în aceleași condiții precum lucrătorii naționali (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 iunie 2012, Comisia/Țările de Jos, C-542/09, EU:C:2012:346, punctul 66, precum și Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 63).
- 51 Cu toate acestea, Curtea a recunoscut deja că o reglementare națională indirect discriminatorie care restrânge acordarea unor avantaje sociale în sensul articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68 lucrătorilor frontalieri în lipsa unei legături suficiente cu societatea în care desfășoară o activitate fără a locui acolo poate fi justificată în mod obiectiv și proporțională cu obiectivul urmărit (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 iulie 2007, Hartmann, C-212/05, EU:C:2007:437, punctele 30-35 și 37, Hotărârea din 18 iulie 2007, Geven C-213/05, EU:C:2007:438, punctul 26, Hotărârea din 11 septembrie 2007, Hendrix, C-287/05, EU:C:2007:494, punctele 54 și 55, precum și Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 64).
- 52 Astfel, la punctele 26 și 28-30 din Hotărârea din 18 iulie 2007, Geven (C-213/05, EU:C:2007:438), Curtea a considerat că articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1612/68 nu se opunea unei legislații a unui stat membru care prevedea că puteau solicita un avantaj social în sensul acestei dispoziții doar lucrătorii care, prin alegerea reședinței, stabiliseră o legătură efectivă cu societatea acestui stat membru, precum și, în ceea ce privește lucrătorii frontalieri care desfășurau o activitate profesională în statul membru respectiv având reședința într-un alt stat membru, cei care desfășurau o activitate profesională care depășea nivelul unei încadrări în muncă minore, întrucât se considera că o contribuție obiectivă la piața națională a muncii constituia deopotrivă un element valabil de integrare în societatea statului membru în cauză.
- 53 În reglementarea aplicabilă în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), condiția privind reședința prealabilă a studentului în Luxemburg era considerată ca fiind singura condiție de natură să dovedească legătura cu acest stat membru.
- 54 Curtea a hotărât că o asemenea condiție privind reședința era de natură să realizeze obiectivul prin care se urmărește promovarea efectuării studiilor superioare și creșterea în mod semnificativ a procentajului titularilor unei diplome de învățământ superior care au reședința în Luxemburg, dar că aceasta prezenta un caracter prea exclusiv (Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 76). Astfel, existența unei probabilități rezonabile ca beneficiarii ajutorului să revină pentru a se instala în Luxemburg și pentru a se pune la dispoziția pieței muncii din acest stat membru, cu scopul de a contribui la dezvoltarea economică a acestuia din urmă, ar putea fi stabilită plecând de la alte elemente decât o asemenea condiție (Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 77).
- 55 Printre aceste elemente, Curtea a indicat că ocuparea unui loc de muncă de către părinții studentului în cauză o perioadă semnificativă în statul membru care acordă ajutorul solicitat putea fi adecvată pentru demonstrarea gradului real de legătură cu societatea sau cu piața muncii din statul respectiv (Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 78).
- 56 În cauza principală, precum în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), în primul rând, beneficiarii ajutorului financiar nu sunt lucrătorii înșiși, ci copiii lor care nu au reședința în Luxemburg, care doresc să studieze fie în Luxemburg, fie în oricare alt stat, și, în al doilea rând, legătura cu societatea luxemburgheză poate apărea, în această privință, cu mai puțină evidență atunci când este vorba de copii ai unor lucrători frontalieri mai degrabă decât în cazul unor copii ai unor lucrători migranți care au reședința în Luxemburg.

- 57 În aceste împrejurări, pare legitim ca statul care acordă ajutorul să caute să se asigure că lucrătorul frontalier prezintă efectiv o legătură de integrare cu societatea luxemburgheză prin impunerea unei legături suficiente pentru a combate riscul de apariție a unui „turism al burselor de studii”, invocat de guvernele care au prezentat observații.
- 58 În această privință, trebuie admis că condiția privind o durată minimă de muncă în Luxemburg a părintelui lucrător frontalier, impusă de Legea modificată din 22 iunie 2000 pentru ca copiii unor lucrători frontaliери să poată pretinde ajutorul financiar al statului pentru studii superioare, este de natură să dovedească o astfel de legătură a acestor lucrători cu societatea luxemburgheză, precum și o probabilitate rezonabilă a unei întoarceri a studentului în Luxemburg după finalizarea studiilor.

Cu privire la caracterul necesar al condiției privind durata minimă și neîntreruptă de muncă

- 59 Pentru a fi conformă cu dreptul Uniunii, condiția privind durata minimă și neîntreruptă de muncă la data formulării cererii de ajutor financiar nu trebuie să depășească ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului urmărit.
- 60 La punctul 76 din Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), Curtea a considerat că, prin impunerea unei condiții privind reședința precum cea în discuție în cauza în care s-a pronunțat hotărârea menționată, Marele Ducat al Luxemburgului a favorizat un element care nu era neapărat singurul reprezentativ pentru gradul real de atașament al persoanei interesate față de acest stat membru.
- 61 Curtea a indicat, astfel, că o legătură suficientă a studentului cu Marele Ducat al Luxemburgului, care permite să se concluzioneze în sensul unei probabilități rezonabile ca acesta să revină pentru a se instala în acest stat membru și pentru a se pune la dispoziția pieței muncii acestuia, poate să rezulte de asemenea din faptul că acest student are reședința, singur sau împreună cu părinții săi, într-un stat membru vecin cu Marele Ducat al Luxemburgului și că, pentru o perioadă semnificativă, părinții săi lucrează în Luxemburg și trăiesc în apropiere de acest stat membru (Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 78).
- 62 În ceea ce privește posibilitățile oferite legiuitorului luxemburghez, Curtea a indicat că, în măsura în care ajutorul acordat este constituit, cu titlu de exemplu, dintr-un împrumut, un sistem de finanțare care ar subordona acordarea acestui împrumut sau a diferenței acestuia ori nerambursarea sa condiției ca studentul care beneficiază de acesta să revină în Luxemburg după finalizarea studiilor în străinătate pentru a lucra și pentru a avea reședința în acest stat ar putea permite atingerea obiectivului urmărit, fără a afecta copiii lucrătorilor transfrontalieri (Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții, C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 79).
- 63 În plus, pentru a evita riscul de apariție a unui „turism al burselor de studii” și pentru a se asigura că lucrătorul frontalier prezintă suficiente legături cu societatea luxemburgheză, Curtea a menționat, la punctul 80 din Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), posibilitatea de a subordona acordarea ajutorului financiar condiției ca lucrătorul frontalier, părintele studentului nerezident în Luxemburg, să fi muncit în acest stat o perioadă minimă determinată.
- 64 În această privință, guvernul luxemburghez arată că legiuitorul național a utilizat posibilitatea care i-a fost oferită de punctul 80 din Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), inspirându-se prin analogie din articolul 24 alineatul (2) din directiva 2004/38, care face referire la condițiile de dobândire a dreptului de ședere permanentă, formulate la articolul 16 alineatul (1) din această directivă. Or, această ultimă dispoziție prevede expres dobândirea dreptului de ședere permanentă de „[c]etățenii Uniunii care au avut reședința legală pe teritoriul statului membru gazdă în cursul unei perioade neîntrerupte de cinci ani”.

- 65 Cu toate acestea, după cum a arătat avocatul general la punctele 83-85 din concluzii, analogia cu articolul 16 alineatul (1) și cu articolul 24 alineatul (2) din Directiva 2004/38, sugerată de guvernul luxemburghez, nu este pertinentă pentru a justifica cerința unei durate neîntrerupte de muncă de cinci ani impuse de reglementarea națională în discuție în litigiul principal.
- 66 Astfel, articolul 16 din Directiva 2004/38, care prevede o condiție privind durata minimă de reședință neîntreruptă pentru a asigura acordarea dreptului de ședere permanentă persoanelor instalate în mod durabil în statul membru gazdă se înscrie, după cum a subliniat, de altfel, în mod expres Curtea la punctul 80 din Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), într-un alt context decât cel al egalității de tratament între lucrătorii naționali și lucrătorii migranți. Pe de altă parte, articolul 24 alineatul (2) din Directiva 2004/38 precizează expres că posibilitatea deschisă prin această dispoziție de a refuza acordarea, înainte de dobândirea dreptului de ședere permanentă, ajutoarelor pentru studii, inclusiv pentru formare profesională, constând în burse de studiu sau împrumuturi, se aplică doar unor persoane altele decât lucrătorii care desfășoară activități salariate sau independente, persoanelor care își mențin acest statut și membrilor familiilor acestora.
- 67 Curtea s-a referit, așadar, la punctul 80 din Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411), la articolul 16 alineatul (1) și la articolul 24 alineatul (2) din Directiva 2004/38 doar cu scopul de a ilustra modul în care dreptul Uniunii permite, în contextul cetățenilor Uniunii inactivi din punct de vedere economic, să se evite riscul de apariție a unui „turism al bursei de studii”.
- 68 Trebuie subliniat că, în cauza principală, ajutorul financiar al statului pentru studii superioare a fost refuzat domnului Linares Verruga în condițiile în care părinții săi au muncit în Luxemburg o perioadă totală mai mare de cinci ani, doar cu câteva întreruperi scurte în cursul celor cinci ani care au precedat formularea cererii de ajutor financiar.
- 69 O normă precum cea prevăzută de legislația națională în discuție în litigiul principal, care subordonează acordarea unui ajutor financiar pentru studii superioare studenților nerezidenți condiției ca aceștia să aibă un părinte care să fi muncit în Luxemburg în mod neîntrerupt o durată minimă de cinci ani la momentul formulării cererii de ajutor financiar, fără a permite autorităților competente să acorde acest ajutor în cazul în care, precum în cauza principală, în pofida unor scurte întreruperi, părinții au lucrat în Luxemburg o durată semnificativă, în speță aproape opt ani, în perioada care a precedat această cerere, comportă o restricție care depășește ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului legitim prin care se urmărește creșterea numărului titularilor de diplome de învățământ superior în rândul populației rezidente, în măsura în care asemenea întreruperi nu sunt de natură să rupă legătura dintre solicitantul ajutorului financiar și Marele Ducat al Luxemburgului.
- 70 Din ansamblul considerațiilor care precedă rezultă că trebuie să se răspundă la întrebarea adresată că articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul nr. 492/2011 trebuie interpretat în sensul că se opune unei legislații a unui stat membru, precum cea în discuție în litigiul principal, care subordonează acordarea unui ajutor financiar pentru studii superioare studenților nerezidenți condiției ca cel puțin unul dintre părinții acestora să fi muncit în statul membru menționat o perioadă minimă și neîntreruptă de cinci ani în momentul formulării cererii de ajutor financiar, dar nu prevede o asemenea condiție în ceea ce privește studenții care au reședința pe teritoriul statului membru respectiv, în scopul de a încuraja creșterea proporției rezidenților titulari ai unei diplome de învățământ superior.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 71 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

Articolul 7 alineatul (2) din Regulamentul (UE) nr. 492/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 5 aprilie 2011 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Uniunii trebuie interpretat în sensul că se opune unei legislații a unui stat membru, precum cea în discuție în litigiul principal, care subordonează acordarea unui ajutor financiar pentru studii superioare studenților nerezidenți condiției ca cel puțin unul dintre părinții acestora să fi muncit în statul membru menționat o perioadă minimă și neîntreruptă de cinci ani în momentul formulării cererii de ajutor financiar, dar nu prevede o asemenea condiție în ceea ce privește studenții care au reședința pe teritoriul statului membru respectiv, în scopul de a încuraja creșterea proporției rezidenților titulari ai unei diplome de învățământ superior.

Semnături